

The Superlative Comparison Schemas in Persian

Ava Imani*

Vol. 14, No. 2, Tome 74
pp. 261-292
May & June 2023

Abstract:

The present paper aims to investigate the superlative comparison schemas and to capture the way this grammatical notion is encoded linguistically in Persian based on Heine's (1997) cognitive approach. To this end, all comparative constructions involving the notion of superlative comparison were collected as our data through a comprehensive search of the *Colloquial Persian Dictionary* by Najafi (2008). The research hypothesis is that Heine's proposed model cannot account for the Persian data. The results of the study showed that in Persian, five more schemas, namely the Linking, the Possession, the Equation, the Body part, the Idiomatic schemas and three more subschemas, as well as some schema blends encoded the superlative notion, in addition to the eight schemas listed in Heine's. Furthermore, it seemed that some schemas (subschemas), especially the Linking schema, were specific to Persian and they had not been documented in Heine's approach. Moreover, the formal expression of the degree marker, the marker of standard, and the standard was not obligatory and, in such cases, the superlative comparative meaning was encoded by an element that combined the meaning of these elements together in some way or other. Finally, our hypothesis was confirmed and the study ended with a suggestion to modify Heine's schema list to account for the Persian data.

Keywords: comparison, superlative comparative construction, schema, subschema, Heine's cognitive approach

شادکامه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

*Corresponding author: Assistant Professor, Department of Linguistics, Faculty of Literature and Humanities, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran; Email: ava.imani@basu.ac.ir,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3443-7617>

Received: 23 June 2021
Received in revised form: 28 November 2021
Accepted: 18 December 2021

1. Introduction

Comparison is a cognitive general concept in human language dealing with the description of the status and the howness of two or more entities compared to each other. This conceptual domain is encoded in a variety of ways in the languages of the world. Heine (1997: 109) points out “the domain of comparison in general, and the term *comparative construction* in particular, refer to a number of different conceptual and linguistic forms and the main kinds of comparative notions that are commonly distinguished are as follows: 1- positive, 2-equative, 3- superior comparative, 4- inferior comparative, 5- superlative, 6- elative, 7- excessive.” The superlative notion as a main kind of comparative notion, concerns with the description of the status of one entity and its superiority or priority to more than two entities. The present study aims to focus on this kind of comparative construction, namely “*the superlative*”.

In Persian, there are a variety of comparative constructions including various types of superlatives, some of them are not observed and attested in other languages due to the existence of some characteristic features, such as “*Ezafe construction*”, as well as some morphological constructions (phrasal/complex predicates). The present study is innovative and practical in identifying comparative constructions not documented in Heine's cognitive approach making some suggestions to modify this model to make it more comprehensive and inclusive to account for the comparative constructions in the languages of the world. This research will provide the answer to the following questions:

Research Question(s)

1-Which schemas are used to encode the superlative comparative notion in Persian?

2-To what extend Heine's cognitive approach (1997) is able to account for the superlative comparative constructions in this language?

3-What morpho-syntactic mechanisms does the Persian language use to

encode the notion of "superlative comparison"?

2. Literature Review

Among the first seminal works on comparison and comparative constructions, it can be referred to Ultan (1972) and Stassen's (1985) classification of the comparative constructions in different languages of the world. An interesting fact pointed out by Stassen (1985) and, a decade later, by Breivik (1994) is that most languages do not have a separate construction, but employ existing ones to convey difference in gradeability (Parra-Guinaldo, 2011: 141). Furthermore, some researches have been done about the comparative constructions in the English language based on these fundamental works. For example, using parallel corpora, Nose (2010) examines different types of comparative constructions in three languages, English, Japanese, and Tok Pisin based on Stassen's classification. He claims that the functional differences observed in the comparatives of three languages can be explained in terms of the transitivity model. The last but not the least study, Paraginaldo (2011) investigates the comparative constructions *-more than* in Old English and he proposes grammaticalization as a proper explanation for the evolution of the grammatical form "particle" from a lexical form.

As the focus of the present study is to investigate the superlative comparative constructions, the theoretical framework applied here is that of Heine's (1997) cognitive approach examining all kinds of comparative constructions in the languages of the world as the schematic constructions which are usually formed based on other more abstract conceptual sources. Heine (1997, 111) calls these conceptual source structures as event schemas. This study is the first research investigating the superlative comparative constructions in Persian benefiting from a cognitive approach.

3. Methodology

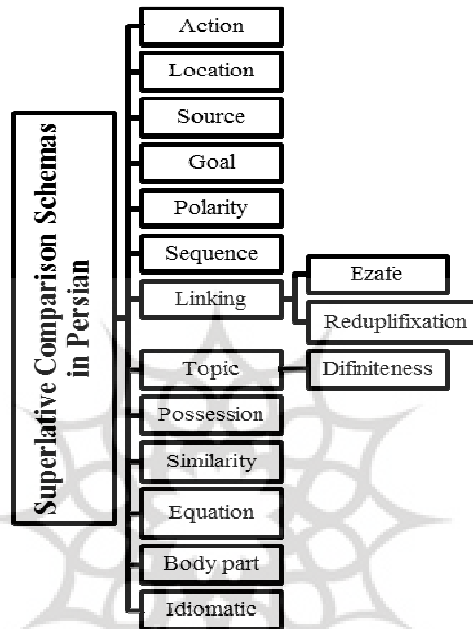
As far as the methodology of present research is concerned, this research is a corpus-based and descriptive-analytic study. The data and examples mentioned in this study were extracted from *The Colloquial Persian Dictionary* by Najafi (2008). The corpus on which this dictionary is based comprises more than 120 prose works of Modern Persian. These works include short stories, novels, periodicals, books and articles. Then, the superlative comparison schemas were identified based on Heine's cognitive approach (1997) as the theoretical framework.

4. Results and Discussion

The findings of the present research revealed that, in addition to the eight schemas proposed by Heine, five more schemas and three more subschemas were used to encode the superlative notion in this language. The important fact obtained from the results of the study is that *the Linking Schema* as a language-specific schema in Persian not been observed in other languages of the world, is used frequently not only to express the comparison notion, but also it is used to express some other grammatical notions, such as possession. This fact itself might be considered as one of the typological consequences of the free word order in this language, compared to other languages such as English (having a rather fixed word order) which give rise to form the various superlative comparison schemas in Persian.

Therefore, although Heine's cognitive approach to the study of comparison can explain many of the comparative constructions in the languages of the worlds, it needs to be modified to account for the superlative comparative constructions in this language. Below, the figure (1) demonstrates the author's suggestion to modify Heine's schema list to account for the Persian data:

Fig 1.
The superlative comparison schemas in Persian

Furthermore, the findings indicated that the Persian language used more various morpho-syntactic mechanisms to encode the superlative comparative notion. That's why, the components "parameter marker" and "standard marker" had no formal expression in most of the comparative constructions in this language and their presence was mostly optional.

5. Conclusion

This research was conducted with the aim of examining the superlative comparison schemas in Persian based on Heine's (1997) cognitive approach. The findings of the present research showed that in addition to the eight schemas proposed by Heine, five more schemas, namely *the Linking*, *the*

Possession, the Equation, the Body Part, the Idiomatic Schemas and three more subschemas, as well as some schema blends encoded the superlative notion in Persian.

Furthermore, it was found that *the Linking Schema* expressing the superlative comparative constructions in Persian can be considered as a language-specific schema not observed and documented in the list of languages studied by Heine. Moreover, the results indicated that due to the existence of some typological features in this language, such as “Ezafe construction”, “free word order”, as well as other morpho-syntactic items including the constructional idioms, some lexical items and phrasal/complex predicates, the formal expression of "parameter marker", "standard marker" and "standard" in Persian is not obligatory and their order is flexible.

Finally, it was revealed that Persian used more various morpho-syntactic mechanisms, such as reduplication, Ezafe construction, reduplication, complex predicates and some lexical items meaning 'better/superior', constructional idioms, and idiomatic/proverbial expressions, compared with other Languages. So, we came to the conclusion that Heine's proposed model is not adequate enough to capture the Persian language. This study ended with a suggestion to modify Heine's schema list to account for the Persian data.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

دوماهنامه بین‌المللی

د ۱۴، ش ۲ (پیاپی ۷۴)، خرداد و تیر ۱۴۰۲، صص ۲۶۱-۲۹۲

مقاله پژوهشی

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1401.0.0.112.4>

طرح‌واره‌های ساخت مقایسه‌ عالی در زبان فارسی

آوا ایمانی*

استادیار گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا همدان، همدان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۰۲

چکیده

مقاله حاضر به بررسی طرح‌واره‌های ساخت مقایسه‌ عالی و رمزگذاری ساخت‌واژی - نحوی این مفهوم دستوری در زبان فارسی می‌پردازد. بدین منظور رویکرد شناختی هاینه (1997) به‌عنوان چارچوب نظری پژوهش با داده‌های فارسی محک می‌خورد و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. فرضیه تحقیق این است که الگوی نظری پیشنهادی هاینه نمی‌تواند «ساخت مقایسه‌ عالی» و طرح‌واره‌های این مفهوم دستوری را در این زبان به خوبی تبیین کند. روش پژوهش توصیفی - تحلیلی است و داده‌ها از فرهنگ فارسی عامیانه نجفی (۱۳۸۷) استخراج شده‌اند. یافته‌ها نشان داد که زبان فارسی برای بیان مقایسه‌ عالی، علاوه بر هشت طرح‌واره مطرح‌شده توسط هاینه (طرح‌واره‌های کنش، مکان، منبع، هدف، قطبیت، توالی، شباهت و مبتدایی) از پنج طرح‌واره اصلی شامل: ۱. طرح‌واره‌ اتصالی، ۲. طرح‌واره مالکیت، ۳. طرح‌واره برابری، ۴. طرح‌واره نام‌اندازی، ۵. طرح‌واره اصطلاحی و همچنین از سه زیرطرح‌واره فرعی و نیز طرح‌واره‌های آمیخته (ترکیبی از دو یا چند طرح‌واره) بهره می‌گیرد. همچنین، به‌نظر می‌رسد برخی از این طرح‌واره‌ها (زیرطرح‌واره‌ها) مختص زبان فارسی هستند که در فهرست زبان‌ها و طرح‌واره‌های مورد مطالعه هاینه مورد توجه قرار نگرفته‌اند. علاوه بر این، نمود صوری مؤلفه‌های نشانگر درجه، نشانگر استاندارد و حتی استاندارد در این زبان اجباری نیست و در این‌گونه موارد، مفهوم مقایسه‌ عالی توسط عنصر/عناصری رمزگذاری می‌شود که این مؤلفه‌ها را با یکدیگر ادغام می‌کند. در پایان، فرضیه تحقیق تأیید و مشخص شد که رویکرد هاینه اگرچه بسیاری از ساخت‌های مقایسه‌ عالی را در زبان‌های مختلف تبیین می‌کند، اما در مواجهه با داده‌های فارسی کفایت لازم و کافی را ندارد و نیازمند بازنگری و ارائه تقسیم‌بندی جدیدی است.

واژه‌های کلیدی: مقایسه، ساخت مقایسه‌ عالی، طرح‌واره، زیرطرح‌واره، رویکرد شناختی هاینه.

E-mail: ava.imani@basu.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

مقایسه یکی از مفاهیم عام شناختی موجود در زبان‌های بشری است که نمایان‌گر وضعیت و چگونگی دو یا چند پدیده نسبت به یکدیگر است. این حوزه مفهومی عام در زبان‌های مختلف جهان به صورت‌های مختلفی رمزگذاری می‌شود. هاینه^۱ (1997, p. 109) در این باب می‌نویسد، حوزه مقایسه به صورت عام و اصطلاح «ساخت مقایسه‌ای»^۲ به صورت خاص بر صورت‌های زبانی و مفهومی مختلفی دلالت دارد. هاینه (همان) انواع اصلی مفاهیم مقایسه‌ای را به شرح زیر دسته‌بندی می‌کند: ۱. مقایسه مطلق^۳، ۲. مقایسه برابری^۴، ۳. مقایسه برتری^۵، ۴. مقایسه پایین‌تری^۶، ۵. مقایسه عالی (برترین)^۷، ۶. مقایسه ارتقایی^۸، و ۷. مقایسه مفرط^۹.

در زبان فارسی ساخت‌های مقایسه‌ای متنوع و منحصر به فردی، به خصوص از نوع «ساخت مقایسه عالی» وجود دارد که برخی از این ساخت‌ها به سبب وجود برخی ویژگی‌ها و امکانات خاص دستوری در این زبان، از جمله «ساخت اضافه»، برخی اصطلاحات ساختی و همچنین برخی عناصر واژگانی خاص و افعال مرکب، در دیگر زبان‌ها یافت نمی‌شوند. لذا مسئله اصلی در این پژوهش تبیین چگونگی شکل‌گیری این دسته از ساخت‌های مقایسه‌ای منحصر به فرد و زبان - ویژه در زبان فارسی و ارائه تبیین از نوع شناختی و رده‌شناسی برای مفهوم دستوری «مقایسه» به طور عام و بازنمایی نحوه رمزگذاری ساخت‌واژی - نحوی «ساخت مقایسه عالی» به طور خاص در این زبان است. در این راستا، تحقیق حاضر بر مبنای تأیید یا رد این فرضیه اصلی انجام می‌پذیرد که الگوی نظری پیشنهادی هاینه (Heine, 1997) نمی‌تواند «ساخت مقایسه عالی» و طرح‌واره‌های دخیل در شکل‌گیری این مفهوم دستوری را در زبان فارسی به خوبی تبیین کند. گفتنی آن‌که، تاکنون هیچ پژوهشی به بررسی مفهوم دستوری «مقایسه» و «ساخت‌های مقایسه‌ای» در زبان فارسی نپرداخته است و از این رو انجام این پژوهش می‌تواند در شناسایی مفاهیم دستوری و ساخت‌های مقایسه‌ای ناشناخته‌ای که در زبان‌های مورد مطالعه هاینه، ثبت نشده‌اند و همچنین در تبیین و شناسایی طرح‌واره‌های ناظر بر «ساخت‌های مقایسه‌ای» منحصر به فرد در این زبان نقش بسزایی داشته باشد.

به همین منظور، با توجه به تنوع چشمگیر انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان فارسی و به منظور محدود کردن دامنه پژوهش، مقاله حاضر با هدف بررسی این نوع از مقایسه - ساخت

مقایسه عالی - انجام می‌پذیرد و به دلیل محدودیت فضا، در این جستار صرفاً بر مفهوم «مقایسه عالی» و ساخت‌های متناظر با این مفهوم، تمرکز کرده و تحلیل انواع مفاهیم و ساخت‌های مقایسه‌ای دیگر را به پژوهش‌های آتی موکول می‌کنیم.

در این پژوهش تلاش می‌شود تا دریابیم در زبان فارسی، مفهوم «مقایسه عالی» چگونه در صورت‌ها و ساخت‌های زبانی مختلف رمزگذاری می‌شود. به‌منظور نیل به اهداف پژوهش حاضر، به سه پرسش اصلی به شرح ذیل پاسخ می‌دهیم: ۱. طرح‌واره‌های «ساخت مقایسه عالی» در زبان فارسی کدامند؟ ۲. رویکرد شناختی هاینه (1997) تا چه حد می‌تواند «ساخت مقایسه عالی» و داده‌های زبان فارسی را تبیین کند؟ ۳. زبان فارسی برای رمزگذاری مفهوم «مقایسه عالی» از چه سازوکارهای ساخت‌واژی - نحوی بهره می‌گیرد؟

به‌لحاظ روش‌شناختی، پژوهش حاضر ماهیتاً توصیفی - تحلیلی است و عمده داده‌ها و شواهد ذکرشده در این مقاله از فرهنگ فارسی عامیانه (نجفی، ۱۳۸۷) استخراج شده‌اند و اندک شواهدی هم که منبعی برای آن‌ها در متن ذکر نشده، از موتور جست‌وجوی گوگل و یا از گفتار روزمره گویشوران فارسی زبان استخراج شده است. روش استخراج داده‌ها به این صورت بوده است که پس از جست‌وجوی جامع در این فرهنگ، تمام انواع جملات و ساختارهایی که دربردارنده مفهوم «مقایسه عالی» بوده‌اند استخراج و دسته‌بندی شدند و سپس بر مبنای رویکرد شناختی هاینه (1997) به شناسایی و تحلیل طرح‌واره‌های «ساخت مقایسه عالی» در نمونه‌های مذکور پرداختیم.

جستار حاضر اولین پژوهشی است که به تحلیل و بررسی «ساخت مقایسه عالی» در زبان فارسی می‌پردازد و علاوه بر ملاحظات ساخت‌واژی - معنایی، درپی ارائه تبیین شناختی و رده‌شناسی از ویژگی‌ها و عوامل زبان - ویژه مؤثر در نحوه شکل‌گیری این مفهوم دستوری و دستوری‌شدگی آن در زبان فارسی است. لذا، از این منظر تحقیق حاضر بدیع و دارای نوآوری بوده و دستاوردهای آن می‌تواند در امر آموزش انواع ساخت‌های زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، به‌خصوص آموزش «ساخت مقایسه» و مقایسه آن با انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌ها مختلف جهان مورد استفاده قرار گیرد. علاوه‌براین، شناسایی و طبقه‌بندی طرح‌واره‌های شناختی دخیل در شکل‌گیری این مفهوم دستوری و تبیین برخی گرایش‌های شناختی و رده‌شناسی در چگونگی رمزگذاری ساخت‌واژی - نحوی

این ساخت می‌تواند در مطالعات دستور زبان و رده‌شناسی زبان، مورد استفاده زبان‌آموزان، محققان و زبان‌شناسان قرار گیرد.

۲. پیشینه پژوهش

از جمله اولین مطالعات بنیادین در حوزه مقایسه که مبنای انجام پژوهش‌های متعددی در زبان‌های مختلف قرار گرفته‌اند، می‌توان به اولتان^{۱۰} (1972) در باب برخی ویژگی‌های ساخت‌های مقایسه‌ای بنیادین و مطالعه رده‌شناسی اشتاسن^{۱۱} (1985) در مورد دسته‌بندی انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف جهان اشاره کرد. هاینه (1997) نیز با رویکردی شناختی به ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف می‌پردازد و با گردآوری داده‌هایی از زبان‌های گوناگون، انواع مفاهیم مقایسه‌ای را در قالب ساختارهای طرح‌واره‌ای با عنوان «طرح‌واره‌های رویداد» مورد بررسی قرار می‌دهد.

علاوه بر این، پژوهش‌های دیگری در باب مقایسه در زبان انگلیسی و همچنین در سایر زبان‌ها بر مبنای این آثار بنیادین انجام شده است، برای مثال می‌توان به نوسه^{۱۲} (2010) اشاره کرد که بر مبنای الگوی اشتاسن (1985) و با بهره‌گیری از پیکره‌های موازی به بررسی رده‌شناسی انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در سه زبان انگلیسی، ژاپنی، و تاک‌پیزین^{۱۳} می‌پردازد و در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌کند که تفاوت‌های نقشی موجود در انواع ساخت‌های مقایسه در این سه زبان را می‌توان براساس الگوی تعدی^{۱۴} پیشنهادی هاپر و تامپسون^{۱۵}، تبیین کرد. همچنین پاراگینالدو^{۱۶} (2011) به بررسی ساخت‌های مقایسه‌ای *more than* در انگلیسی باستان می‌پردازد و در پایان، دستوری‌شدگی را به‌عنوان یک تبیین مناسب برای تکوین صورت دستوری «ادات»^{۱۷} از یک عنصر واژگانی، پیشنهاد می‌کند.

این درحالی است که در زبان فارسی، به جز نجفی و رحیمیان (۱۳۹۹) که به بررسی ساخت‌های همسانی^{۱۸} می‌پردازند، تاکنون هیچ پژوهشی در مورد ساخت مقایسه، به‌خصوص «ساخت مقایسه‌ عالی» در این زبان انجام نشده است. در صورتی که ساخت‌های مقایسه‌ای متنوع و منحصر به فردی به‌خصوص از نوع «ساخت مقایسه‌ عالی» در زبان فارسی وجود دارد که برخی از آن‌ها به‌سبب وجود برخی ویژگی‌ها و امکانات دستوری خاص این زبان، از جمله

«ساخت اضافه» اصطلاحات ساختی، برخی عناصر واژگانی و افعال مرکب خاص، در دیگر زبان‌ها یافت نمی‌شوند. بنابراین، انجام پژوهش حاضر ضروری و از دو لحاظ بدیع می‌نماید: اول این‌که مقاله حاضر نخستین پژوهش زبان‌شناختی است که با رویکردی شناختی به تحلیل مفهوم مقایسه و ساخت مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی می‌پردازد؛ و دوم این‌که انجام این تحقیق می‌تواند در شناسایی طرح‌واره‌ها و ساخت‌های مقایسه‌ای ناشناخته‌ی زبان فارسی که در زبان‌های مورد مطالعه‌ی هاینه مشاهده و ثبت نشده‌اند و همچنین در انجام برخی اصلاحات و بازنگری در الگوی پیشنهادی او و تبیین انواع ساخت‌های مقایسه در زبان‌های مختلف جهان مفید و راهگشا باشد.

۳. چارچوب نظری تحقیق

برخی از مفاهیم دستوری ازجمله مفهوم «مقایسه» را تنها با ارجاع به کلمات یا تکواژها نمی‌توان توصیف یا تبیین کرد. درواقع، هستی این نوع امکانات دستوری وابسته به ساختارهای طرح‌واره‌ای است که دارای صورت گزاره‌ای هستند. هاینه (1997, p. 83) این ساختارها را «طرح‌واره‌های رویداد» می‌نامد و با توجه به داده‌ها از زبان‌های مختلف جهان به توصیف و طبقه‌بندی این طرح‌واره‌ها می‌پردازد. در این بخش، ابتدا انواع مفاهیم مقایسه و مؤلفه‌های آن را معرفی می‌کنیم و سپس طرح‌واره‌های مذکور را به همراه مثال‌هایی از زبان‌های مختلف شرح می‌دهیم. هاینه (1997, p. 109) انواع اصلی مفاهیم مقایسه‌ای را از یکدیگر متمایز و به‌صورت جدول ۱ دسته‌بندی می‌کند:

جدول ۱: انواع مفاهیم مقایسه‌ای (Ultan, 1972; Andersen, 1983; Stolz & Stolz, 1994; Heine, 1997, p. 109)

Table 1: Types of comparative notions (Ultan, 1972; Andersen, 1983; Stolz & Stolz, 1994; Heine, 1997, p. 109)

مفهوم	مثال
الف. مطلق	دیوید باهوش است.
ب. برابری	دیوید به باهوشی باب (به اندازه باب باهوش) است.
پ. مقایسه برتری	دیوید باهوش‌تر از باب است.

مفهوم	مثال
ت. مقایسه پایین‌تری	دیوید کمتر از باب باهوش است.
ث. مقایسه عالی	دیوید باهوش‌ترین (از همه باهوش‌تر) است.
ج. مقایسه ارتقایی	دیوید خیلی باهوش است.
د. مقایسه مفرط	دیوید زیادی باهوش است.

به باور هاینه (1997, p. 110) «مقایسه برتری»، نمونه‌ی اعلی همه‌ی انواع ساخت‌های مقایسه‌ای است و او تمرکز خود را بر روی این نوع از ساخت مقایسه قرار می‌دهد و معتقد است که چنین ساخت‌هایی براساس گزاره‌هایی ساخته می‌شوند که متشکل از پنج مؤلفه اصلی است. او این مؤلفه‌ها را در مثال ۱ این‌گونه شرح می‌دهد:

(1) David is smart-er than Bob
X Y D M Z

¹⁹ X= نشانگر استاندارد، M= نشانگر درجه، D= محمول، Y= مقایسه‌شونده

استاندارد

درمورد چگونگی نمود صوری این مؤلفه‌ها، هاینه (1997, p. 110) معتقد است که در بسیاری از زبان‌های جهان، نشانگر درجه، نمود صوری ندارد و نشانگر استاندارد، تنها نمود صوری مقایسه است، مانند زبان‌های تلوگو، ژاپنی، اسکیمو، گواچاراتی، آرامیک، وورورا، سواحیلی و ایبو.^{۲۰} درحالی که در برخی زبان‌های دیگر جهان، استفاده از نشانگر درجه اختیاری است، مانند زبان‌های یوروک، مالاگاسی، کویی، کاپتیک، و کرمیس شرقی^{۲۱}؛ و در برخی دیگر از زبان‌های جهان، نشانگر درجه اجباری است.

به سخن دیگر، هریک از پنج مؤلفه، نه‌تنها از زبانی به زبان دیگر به‌صورت متفاوت رمزگذاری می‌شوند، بلکه در یک زبان واحد نیز از ساختی به ساخت دیگر، نمود صوری متفاوتی دارند. آنچه به زعم هاینه برای هستی یک ساخت مقایسه‌ای ضروری است، این است که تمایز بین مقایسه‌شونده و استاندارد (شامل یک پارامتر و نشانگر استاندارد)، به هر شکل ممکن توسط شنونده، درک و استنباط شود، بدون توجه به این‌که هریک از این مؤلفه‌ها در یک ساخت خاص و در یک زبان منفرد چگونه رمزگذاری می‌شوند.

۱-۳. ساخت مقایسه در زبان‌های دنیا

به باور هاینه (1997, p. 111) نشانگرهای مقایسه‌ای، مانند سایر مفاهیم و امکانات دستوری از سایر مفاهیم و پدیده‌های ملموس‌تر نشئت می‌گیرند. وی در ادامه ادعا می‌کند که اغلب ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های جهان از تعداد محدودی از ساختارهای منشأ مفهومی نشئت می‌گیرند که هاینه آن‌ها را «طرح‌واره‌های رویداد» می‌نامد. این طرح‌واره‌ها عبارت‌اند از: طرح‌واره کنش، طرح‌واره مکان، طرح‌واره منبع، طرح‌واره هدف، طرح‌واره قطبیت، طرح‌واره توالی، طرح‌واره شباهت، و طرح‌واره مبتدا. طرح‌واره‌های پیشنهادی هاینه به شرح زیر در شکل ۲ نمایش داده شده‌اند:

جدول ۲: مهم‌ترین طرح‌واره‌های منشأ برای ساخت‌های مقایسه‌ای (Heine, 1997, p. 112)

Table 2: The main source schemas for comparative constructions (Heine, 1997, p. 112)

عنوان طرح‌واره	طرح‌واره منشأ
Action (کنش)	X is Y surpasses Z
Location (مکان)	X is Y at Z
Source (منبع)	X is Y from Z
Goal (هدف)	X is Y to Z
Polarity (قطبیت)	X is Y, Z is not Y
Sequence (توالی)	X is Y, then Z
Similarity (شباهت)	X is Y (like) Z
Topic (مبتدایی)	X and Z, X is y

لازم به اشاره است که به باور هاینه (1997, p. 112) طرح‌واره‌های مذکور از نظر اهمیت یکسان نیستند و فراوانی وقوع این طرح‌واره‌ها در زبان‌های مختلف کاملاً متفاوت است. طرح‌واره‌های کنش، مکان، منبع، هدف و قطبیت فراوانی نسبتاً بالایی دارند، درحالی که سه طرح‌واره دیگر فراوانی چندانی ندارند و به‌عنوان منشأی برای ساخت‌های مقایسه‌ای قابل اغماض هستند. در ادامه، هاینه (1997, pp. 112-120) برای هر کدام از طرح‌واره‌های مذکور، تعریف مختصری به شرح زیر ارائه می‌کند:

الف) طرح‌واره کنش: در این طرح‌واره، مقایسه‌شونده به‌عنوان نوعی کنشگر محسوب می‌شود و مفهوم «پیش‌افتادن از/سبقت گرفتن» در قالب فرمول 'X is Y surpasses Z' نمایانگر مفاهیم کنشی (فعلی) از جمله «شکست دادن»، «پیروز شدن»، «پیشی گرفتن/سبقت گرفتن» و افعالی از این قبیل است.

ب) طرح‌واره مکان: در این طرح‌واره، مفهوم 'at' در فرمول 'X is at Y at Z' نمایانگر انواع نقش‌های مکانی ایستا از جمله 'at', 'on', 'above', 'in', 'by' و غیره است. به عبارتی دیگر، این فرمول تقریباً معادل این معناست که "X دارای ویژگی Y است، و اگر Z در همان مکانی که X قرار دارد، قرار بگیرد؛ آنگاه X مقدار بیشتری از Y دارد نسبت به Z".

ج) طرح‌واره منبع: در این طرح‌واره، مؤلفه مقایسه‌شونده می‌تواند هر گونه نقش دستوری را داشته باشد، اما مؤلفه استاندارد معمولاً به‌عنوان یک گروه قیدی ابلتو (ازی)^{۲۲} رمزگذاری می‌شود.

د) طرح‌واره هدف: این طرح‌واره تصویر معکوس طرح‌واره منبع است. اما ویژگی خاص آن این است که مؤلفه استاندارد به‌عنوان یک موضوع (شرکت‌کننده) جهتی^{۲۳} اعم از الیتو^{۲۴}، بهره‌ور^{۲۵}، و یا دیتو^{۲۶} رمزگذاری می‌شود.

ه) طرح‌واره قطبیت: این طرح‌واره ناظر بر کنار هم قرار دادنِ ضد و نقیض^{۲۷} دو ویژگی متضاد است و دو زیرطرح‌واره اصلی دارد: ۱. تضاد، و ۲. قطبیت مثبت - منفی.

ساختار زیرطرح‌واره تضاد ← "X دارای ویژگی p است، درحالی که Z دارای ویژگی معکوس q است."

ساختار زیرطرح‌واره قطبیت مثبت-منفی ← "X دارای ویژگی p است، درحالی که Z فاقد ویژگی p است."

و) طرح‌واره توالی: این طرح‌واره متشکل از دو گزاره متوالی است که بین آن‌ها رابطه زمانی برقرار است و توالی این دو گزاره معمولاً توسط یکی از نشانگرهای رویدادهای متوالی (نتیجه‌ای)^{۲۸}، مانند «و»، «و سپس»، «پس از آن/بعدها» و غیره نشان داده می‌شود. به همین دلیل هاینه (1997, p. 117) آن را طرح‌واره زمانی^{۲۹} می‌نامد و معادل گزاره‌ای زیر را برای آن پیشنهاد می‌دهد:

"X دارای ویژگی Y است، و سپس Z در ادامه می‌آید" (یعنی Z مقدار و میزان کمتری از Y دارد نسبت به X).

ز) طرح‌واره شباهت: در این طرح‌واره بین مقایسه‌شونده و استاندارد، رابطه شباهت یا برابری وجود دارد و نمود صوری این طرح‌واره معمولاً یک حرف اضافه با معنای «مانند» یا «مثل» است.

ح) طرح‌واره ابتدایی: در این طرح‌واره مقایسه‌شونده و استاندارد هر دو به‌عنوان موضوع گزاره‌ای و به‌شکل ترکیب دو گروه اسمی حضور دارند و با هم ظاهر می‌شوند و در بند بعدی یک گزاره درباره یکی از آن‌ها ذکر می‌شود (Heine, 1997, p. 120) ساختار گزاره‌ای این طرح‌واره به‌شکل زیر است:

'X and Z, X is Y> X is Y-er than Z

علاوه بر هشت طرح‌واره مذکور، مواردی نیز وجود دارد که می‌توان آن‌ها را آمیختگی‌های طرح‌واره‌ای^۳ یا طرح‌واره‌های آمیخته نامید – ترکیبی از دو طرح‌واره متفاوت – که می‌توانند ویژگی‌های دو طرح‌واره متفاوت را با یکدیگر ترکیب کنند. لازم به اشاره است که یک طرح‌واره واحد می‌تواند نه تنها در زبان‌های مختلف، رمزگذاری‌های زبانی مختلفی داشته باشد، بلکه در درون همان زبان واحد نیز به شکل‌های مختلفی رمزگذاری شود (Heine, 1997, pp. 120-121)

در مورد مراحل تکوین ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف جهان و همچنین وجود همبستگی و ارتباط بین ساخت‌های گزاره‌ای و نحوی، هاینه (1997, Pp. 122-123) معتقد است که به‌طور کلی دو نوع ساخت مقایسه‌ای اصلی وجود دارد: الف) گزاره ۱ + گزاره ۲ و ب) گزاره + افزوده. به باور هاینه (1997, p. 123) مراحل تکوین ساخت‌های مقایسه‌ای از بندهای هم‌پایه دوتایی به سمت عبارات یک بندی (تک‌جمله‌ای) است و بین طرح‌واره‌های رویدادی و ساخت‌های گزاره‌ای، ارتباطی قوی وجود دارد، برای مثال طرح‌واره‌های مکانی، هدف و منبع شدیداً با ساخت (ب) و طرح‌واره‌های قطبیت شدیداً با ساخت (الف) همبستگی دارند. در ادامه، چند مثال از طرح‌واره‌های مذکور در زبان‌های مختلف ذکر می‌شود:

مثال (۲) طرح‌واره کنش از زبان انگلیسی:

He surpasses all of them in cleverness

مثال (۳) طرح‌واره مبتدایی از زبان انگلیسی:

As regards David and Bob, David is tall(er)

مثال (۴) طرح‌واره توالی از زبان هلندی (Stassen, 1985, p. 61)

Eerst ga ik, dan gaat Jan.

First go i then goes Jan

'First I will go, then Jan will go.'

۲-۳. مقایسه عالی در زبان‌های دنیا

به اعتقاد هاینه (1997, p. 124) تمام مطالب و نکاتی که در مورد «ساخت مقایسه برتری» گفته شد، در مورد «ساخت مقایسه عالی» نیز صادق است. در ادامه، او ساخت مقایسه برتری و عالی را با یکدیگر مقایسه می‌کند و سپس مطابق با اولتان (1972, pp. 134 & 141) مهم‌ترین شباهت‌های این دو ساخت را این‌چنین شرح می‌دهد: اولاً، هر دو متشکل از ساخت یکسانی هستند و در واقع مقایسه عالی بر مبنای الگوی مقایسه برتری ساخته می‌شود. یعنی، نحوه شکل‌گیری مقایسه عالی به این صورت است که در ساخت مقایسه برتری، یک استاندارد خاص و منفرد را با کل افراد ممکن در آن طبقه جایگزین می‌کنیم. بنابراین برای بیان مقایسه عالی، فرمول طرح‌واره‌ای که در (ب) صورت‌بندی شده است، جایگزین فرمول طرح‌واره‌ای (الف) می‌شود:

X is Y-er than all others (ب) ← X is Y-er than Z (الف)

دوماً، منشأ مفهومی آن‌ها تا حدودی یکسان است و طرح‌واره منع فراوان‌ترین و رایج‌ترین الگوی مفهومی برای هر دو است. سوماً، ساخت‌های مقایسه عالی می‌توانند از ساخت‌های مقایسه برتری منشعب شوند، اما عکس آن درست نیست. همچنین، ساخت مقایسه عالی در مقایسه با ساخت مقایسه برتری، یک مقوله نشان‌دار است.

علی‌رغم وجود برخی شباهت‌ها، ساخت مقایسه برتری و ساخت مقایسه عالی تفاوت‌هایی نیز با یکدیگر دارند. هاینه (1997, pp. 125-126) به نقل از اولتان (1972, pp. 134-142) این تفاوت‌ها را به شرح زیر بیان می‌کند: اولاً، اگرچه اساساً هر دو از الگوهای مفهومی یکسانی استفاده می‌کنند، اما فراوانی نسبی استفاده از آن‌ها متفاوت است. دوماً، طرح‌واره‌های هدف و قطبیت برای بیان مقایسه برتری به کار گرفته می‌شوند، اما به نظر می‌رسد که این دو طرح‌واره به ندرت برای بیان مقایسه عالی استفاده می‌شوند. سوماً، اگرچه ساخت مقایسه عالی در مقایسه

با ساخت مقایسه برتری، مقوله‌ای نشان‌دار است، اما برخی ساخت‌های مقایسه عالی نیز وجود دارند که نسبتاً رایج هستند. چهارماً، برخی نمودهای صوری خاص وجود دارند که فقط برای مقایسه عالی استفاده می‌شوند و هرگز برای مقایسه برتری استفاده نمی‌شوند. برای مثال، در مواردی که برای بیان مقایسه عالی از تشدیدکننده‌هایی مانند «very»، یا «too» استفاده می‌شود. پنجم، براساس مشاهدات اولتان (1972, pp. 124 & 142) ساخت‌های مقایسه برتری معمولاً به صورت نکره نشان‌گذاری می‌شوند، درحالی‌که ساخت‌های مقایسه عالی به صورت معرفه نشان‌گذاری می‌شوند، مانند مثال (۵) از زبان فرانسه که قسمت (الف) نمونه‌ای از ساخت مقایسه برتری و قسمت (ب) نمونه‌ای از ساخت مقایسه عالی است و تنها تفاوت آن‌ها در این است که ساخت مقایسه عالی دارای نشانگر معرفگی *la* است:

- (5)
a) Marie est plus sage.
Mary is more wise	b) Marie est la plus sage.
Mary is the more wise
'Mary is wiser.'	'Mary is the wisest.'

در ادامه، به ذکر چند مثال از برخی طرح‌واره‌های ساخت مقایسه عالی در زبان‌های مختلف از هاینه (1997, pp. 124-125) می‌پردازیم:

مثال (۶) طرح‌واره کنش از زبان انگلیسی:

He surpasses all of them in cleverness.

مثال (۷) طرح‌واره منبع از زبان آلمانی:

kø- hullu yarnral.
from- all he.is.handsome
'He is the handsomest of all.'

مثال (۸) طرح‌واره مکان از زبان لاتین:

super omnes beatus
above all. ACC. M. PL happy. M. SG
'happier than all (others)'

در بخش بعدی، آرای هاینه (1997) درباره ساخت مقایسه عالی را بر روی داده‌های زبان فارسی پیاده می‌کنیم و سپس الگوی نظری وی را مورد بحث و ارزیابی قرار می‌دهیم.

۴. طرح‌واره‌های ساخت مقایسه‌ عالی در زبان فارسی

در زبان فارسی علاوه بر هشت طرح‌واره مطرح‌شده توسط هاینه (1997)، طرح‌واره‌ها و زیرطرح‌واره‌های دیگری وجود دارد که به نظر می‌رسد برخی از آنها مختص زبان فارسی هستند و در زبان‌های مورد مطالعه هاینه مشاهده نشده‌اند. با بررسی نمونه‌های استخراج‌شده، مشخص می‌شود که یکی از رایج‌ترین و فراوان‌ترین شیوه‌های رمزگذاری مفهوم مقایسه‌ عالی در این زبان به‌کارگیری طرح‌واره منبع (طرح‌واره‌های مکانی^{۳۲}) است. به عبارتی دیگر، رایج‌ترین شیوه بیان این مفهوم دستوری، شامل استفاده از نشانگر درجه «-تر» در کنار نشانگر استاندارد «از» و یا استفاده از نشانگر درجه «-ترین» و اتصال کسره اضافه به استاندارد و به‌کارگیری یک محمول صفتی یا فعلی است، مانند نمونه‌های زیر:

مثال (۹) او از همه دانش‌آموزان کلاس باهوش‌تر است.

مثال (۱۰) او باهوش‌ترین دانش‌آموز (در) کلاس است.

در ادامه به بحث و بررسی درباره طرح‌واره‌های مختلف بیان مقایسه‌ عالی در زبان فارسی می‌پردازیم:

۴-۱. طرح‌واره کنش

در زبان فارسی شواهد زیادی وجود دارد که مؤید وجود طرح‌واره کنش برای بیان مقایسه‌ عالی است. برای مثال می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد:

مثال (۱۱) من توی دو از همه بچه‌های آبادی جلو می‌زنم (پابرنه‌ها، ص. ۲۰۳).

مثال (۱۲) تا حالا هیچ کس حریف این‌ها نشده (کلاغ‌ها و آدم‌ها، ص. ۶).

۴-۲. طرح‌واره مکان

این طرح‌واره مانند طرح‌واره کنش در زبان فارسی بسیار رایج است و بر مبنای مفاهیم مکانی، مفهوم مقایسه‌ عالی را رمزگذاری می‌کند. مانند نمونه‌های زیر:

مثال (۱۳) بالای سیاهی که رنگی نبود (پنج داستان، ص. ۶۱).

مثال (۱۴) همه دنیا یک طرف، ملک تاج یک طرف^{۳۳} (دیدار در هند، ص. ۸۸).
 نکته درخور توجه در مورد مثال (۱۴) این است که ساخت مذکور یک ساخت دستوری شده اختصاصی و زبان - ویژه برای بیان مقایسه عالی در زبان فارسی است که براساس مفهوم مکان (ایجاد تقابل جهتی) شکل می‌گیرد؛ به این صورت که بی‌نظیر بودن، متمایز بودن و برتری یک پدیده (مقایسه‌شونده) نسبت به سایر (همه) پدیده‌های هم‌جنس و هم‌نوع خود (استاندارد)، با قرار گرفتن این پدیده‌ها در دو جهت متقابل در حوزه مکان رمزگذاری می‌شود.

۳-۴. طرح‌واره منبع

از جمله رایج‌ترین طرح‌واره‌های ناظر بر ساخت مقایسه عالی، طرح‌واره منبع است که برای آن نمونه‌ها و شواهد زیادی در زبان فارسی وجود دارد از جمله موارد زیر:
 مثال (۱۵) از بالابلندترین آدم‌ها دو تا سروگردن بلندتر است (پابرنه‌ها، ص. ۳۴۶).
 مثال (۱۶) سارا از همه نوه‌هایش بانمک‌تر بود.

۴-۴. طرح‌واره هدف

نمونه‌های زیر مؤید وجود طرح‌واره هدف در زبان فارسی هستند:
 مثال (۱۷) خدا زنده بگذارد آقا را که یک موی گندیده‌اش می‌ارزد به همه شوهرها (نون و القلم، صص. ۵۰-۵۱).
 مثال (۱۸) او پروفیسور سمیعی را به همه استادها ترجیح می‌داد.

۵-۴. طرح‌واره قطبیت

گرچه فراوانی این طرح‌واره نسبت به طرح‌واره‌های منبع، کنش و مکان پایین‌تر است، اما فارسی‌زبانان برای بیان مقایسه عالی از مفاهیم قطبیت مثبت - منفی و تضاد نیز بهره می‌گیرند، مانند مثال‌های زیر:
 مثال (۱۹) زیر طرح‌واره تضاد: مریم شاگرد اول کلاس شد، اما معدل مینا از همه کم‌تر شد.
 مثال (۲۰) زیر طرح‌واره قطبیت مثبت - منفی: تو از همه همکارامون جلو زدی، اما من از هیچ

کدوم جلو نزدم.

۴-۶. طرح‌واره توالی

این طرح‌واره مطابق با هاینه به طرح‌واره زمانی نیز موسوم است و می‌توان به مثال زیر اشاره کرد:

مثال (۲۱) مامان نرگس همیشه اول سوگلی خونه رو سیر می‌کنه و بعد واسه بقیه غذا می‌کشه.

۴-۷. طرح‌واره شباهت

بیان مقایسه‌ی عالی در بسیاری موارد از رهگذر به‌کارگیری مفهوم شباهت، رمزگذاری می‌شود که بسیار رایج و پرکاربرد است، مانند نمونه‌های زیر:

مثال (۲۲) همین غلام - سیاه‌بازی را از سیاه‌های دیگر دیده بودم، اما بازی هیچ کدامشان مثل او مزه نداشت (باده، ص. ۳۲۶).

مثال (۲۳) هیچ کس را من مثل تو بی‌فکر و بی‌قید ندیده‌ام (طوطی، ص. ۳۷۴).

۴-۸. طرح‌واره مبتدایی

این طرح‌واره اگرچه به اندازه طرح‌واره‌های منبع، کنش، مکان و شباهت رایج و پرکاربرد نیست، اما در زبان فارسی می‌توان شواهد زیر را برای آن ارائه داد:

مثال (۲۴) از بین سیارا، مریم و زهرا، هیچ کدوم صدایش به خوبی مریم نیست.

مثال (۲۵) از مغازه‌های فرش‌فروشی، طلافروشی و پیتزافروشی، هیچ کدوم درآمد پیتزافروشی رو ندارند.

علاوه بر طرح‌واره‌های مذکور، انواع دیگری از طرح‌واره‌های ساخت مقایسه‌ی عالی نیز وجود دارند که در هیچ کدام از طرح‌واره‌های پیشنهادی هاینه (۱۹۹۷) نمی‌گنجد و به نظر می‌رسد مختص به زبان فارسی هستند. به بیان دیگر، به دلیل برخی ویژگی‌های خاص زبان فارسی (ساخت اضافه)، طرح‌واره‌ها و زیرطرح‌واره‌هایی در این زبان شکل گرفته است که تاکنون در

زبان‌های مورد مطالعه هاینه مشاهده و ثبت نشده‌اند. این شواهد نشان می‌دهند که الگوی پیشنهادی هاینه در مواجهه با داده‌های زبان فارسی کفایت لازم را ندارد و نیازمند بازنگری است. در ادامه، به معرفی و شرح این طرح‌واره‌ها می‌پردازیم:

۹-۴. طرح‌وارهٔ اتصالی

در زیرشاخهٔ زبان‌های ایرانی در خانوادهٔ زبان‌های هندواروپایی و نیز زبان‌های ترکی، ساختی وجود دارد که دست‌نویسان آن را به‌طور سنتی «اضافه/ساخت اضافه» می‌خوانند. یکی از کاربردهای این ساخت، اتصال مالک و مملوک و متمایز کردن این دو از هم است و می‌توان برای این ساخت قائل به وجود طرح‌واره‌ای موسوم به «طرح‌وارهٔ اتصالی» باشیم (نغزگوی‌کهن و ملکی، ۱۳۹۸، ص. ۴۴). اما، «ساخت اضافه» علاوه‌بر اتصال مالک و مملوک، کاربردهای مختلف دیگری نیز دارد، از جمله نشان‌گذاری رابطهٔ بین «مقایسه‌شونده» و «استاندارد» و رمزگذاری مفهوم مقایسهٔ عالی در زبان فارسی (برای جزئیات بیشتر در مورد ساخت اضافه و کاربردهای آن در زبان فارسی ر.ک: رضویان و همکاران، ۱۳۹۵، عموزاده و اسفندیاری، ۱۳۹۱ و چگونگی ساخت اضافه در سایر گویش‌های ایرانی از جمله کردی از منظر زبان‌شناسی شناختی، ر.ک: ویسی حصار و دهقان، ۱۴۰۰). به عبارت دقیق‌تر، «طرح‌وارهٔ اتصالی» که به‌واسطهٔ کسرهٔ اضافه در زبان فارسی شکل گرفته است برای رمزگذاری ساخت مقایسهٔ عالی به دو شکل عمل می‌کند و دارای دو زیرطرح‌واره شامل: ۱. زیرطرح‌وارهٔ اضافی، و ۲. زیرطرح‌وارهٔ دوگان-وندافزایی^{۳۴} است که در ادامه با ذکر چند مثال به شرح آن‌ها می‌پردازیم:

۹-۴-۱. زیرطرح‌وارهٔ اضافی

در این زیرطرح‌واره به‌واسطهٔ کسرهٔ اضافه، مؤلفه‌های «محمول» و «استاندارد» به یکدیگر متصل شده و نوعی ساخت اضافی می‌سازند که برون‌داد آن مفهوم مقایسهٔ عالی است. توضیح این‌که، مؤلفهٔ محمول در این ساخت معمولاً با یک عبارت یا عنصر واژگانی از قبیل «سوگلی»، «یکی‌یکدانه/دردانه»، «سرگل»، «گل سرسید» و غیره ... به همراه ساخت اضافه نشان‌گذاری می‌شود. همچنین، در این ساخت «نشانگر درجه» نمود صوری ندارد و مفهوم «بهترین و بی‌نظیر بودن»، به‌صورت ضمنی از مؤلفهٔ محمول، درک می‌شود. به مثال‌های زیر توجه کنید:

مثال (۲۶) علی سوگلی (یکی یکدانه/دردانه) خانواده ماست.

مثال (۲۷) احمد، سرگل کلاس ما بود. همه معلم‌ها دوستش داشتند (شبگرد، ص. ۱۰۵).

مثال (۲۸) گل سرسبید فیلم‌های اصغر فرهادی، «جدایی نادر از سیمین» است.

یکی دیگر از ساخت‌های مقایسه‌ی عالی اتصالی در زبان فارسی که با بهره‌گیری از ساخت اضافه شکل می‌گیرد و در ذیل همین زیرطرح‌واره جای می‌گیرد، در قالب صورت گزاره‌ای «X (مقایسه‌شونده) خدای Y (محمول) است.» بیان می‌شود. به مثال زیر توجه کنید:

مثال (۲۹) توی کلاس ما، مریم خدای کامپیوتره.

در این ساخت، مفهوم مقایسه‌ی عالی از طریق ایجاد اتصال بین عنصر واژگانی خدا و مؤلفه‌ی محمول و به‌واسطه‌ی ساخت اضافه رمزگذاری می‌شود.

۲-۹-۴. زیرطرح‌واره‌ی دوگان - وندافزایی

منظور از دوگان - وندافزایی در اینجا به‌کارگیری هم‌زمان کسره اضافه و یک وند (پسوند جمع -ان) به همراه تکرار واژه پایه است که از رهگذر این سازوکار می‌توان نوعی ساخت مقایسه‌ی عالی زبان - ویژه را در زبان فارسی تولید کرد که همچون «زیرطرح‌واره‌ی اضافی» به نظر می‌رسد مختص زبان فارسی است. مانند نمونه‌های زیر:

مثال (۳۰) مرد مردان

مثال (۳۱) شاه شاهان

مثال (۳۲) شیر شیران

۱۰-۴. زیرطرح‌واره‌ی معرفگی

در برخی جملات، عامل معرفگی مفهوم مقایسه‌ی عالی را رمزگذاری می‌کند. این زیرطرح‌واره مختص زبان فارسی نیست و در برخی زبان‌های مختلف جهان بسیار رایج و در واقع، تنها سازوکار نشان‌گذاری ساخت مقایسه‌ی عالی است (Jensen, 1934, p. 111). به عبارتی، این نوع ساخت‌ها به‌واسطه‌ی وجود زیرطرح‌واره‌ی معرفگی در ذهن گویشوران زبان شکل می‌گیرند و خود این زیرطرح‌واره از طرح‌واره‌ی مبتدایی نشئت می‌گیرد. به مثال‌های زیر توجه کنید:

مثال (۳۳) بین سه‌قلوها، تپله دختر است.

مثال (۳۴) بین ۵ تا نوه‌هامون، مینا، بزرگه است.

۱۱-۴. طرح‌واره مالکیت

علاوه بر طرح‌واره‌های قبلی، زبان فارسی برای بیان مقایسه‌ی عالی از مفهوم مالکیت نیز بهره می‌گیرد. بدین‌صورت که با همراهی کسره اضافه و اتصال «محمول» به «مالک» (مؤلفه استاندارد) و به‌کارگیری فعل «داشتن»، نوعی از ساخت مقایسه‌ی عالی را رمزگذاری می‌کند. طرح‌واره این ساخت را می‌توان به‌صورت گزاره «استاندارد، محمول مقایسه‌شونده را ندارد» و ساختار طرح‌واره‌ای [Z, Y-Ez X ra To Have-NEG] صورت‌بندی کرد، مانند نمونه‌های زیر:

مثال (۳۵) هیچ کس قابلیت تو را ندارد (باده‌ها، ص. ۸۶).

مثال (۳۶) هیچ کدام از بچه‌های کلاس هوش و توانایی مریم را ندارد.

۱۲-۴. طرح‌واره برابری

یکی دیگر از امکانات دستور زبان فارسی این است که برای رمزگذاری ساخت مقایسه‌ی عالی، از مفهوم «برابری» (یا نقض وجود برابری) بهره می‌گیرد. طرح‌واره برابری همچون طرح‌واره مالکیت معمولاً با همراهی کسره اضافه و اتصال پارامتر (Y) به مؤلفه مقایسه‌شونده (X) شکل می‌گیرد و گاه نیز بدون همراهی کسره اضافه و صرفاً با نقض وجود برابری، بین دو مؤلفه مقایسه‌شونده و استاندارد، مفهوم مقایسه‌ی عالی را می‌سازد. برای این طرح‌واره می‌توان دو صورت گزاره‌ای «استاندارد، به پارامتر مقایسه‌شونده نیست» و «استاندارد، مقایسه‌شونده نیست/نمی‌شود» و همچنین دو ساختار طرح‌واره‌ای [no] Z, X To Be-3rd-SG- PRES-NEG و یا [no] Z, X To Be-3rd-SG-PRES-NEG را پیشنهاد داد، مانند نمونه‌های زیر:

مثال (۳۷) در کلاس ما پسر به باهوشی رضا نیست.

مثال (۳۸) هیچ کس (واسه من) بابایوسف نمیشه.

مثال (۳۹) هیچ غذایی قورمه‌سبزی نمیشه.

۱-۳-۴. طرح‌واره نام‌اندازی

در زبان فارسی، نام‌اندازها نقش بسیار مهم و فعالی در ساخت مقایسه‌ی عالی ایفا می‌کنند. به این صورت که برخی اصطلاحات ساختی و یا عبارات اصطلاحی پرکاربرد متشکل از برخی نام‌اندازها، بالخصوص «سر»، «گردن»، «مو»، «دست»، «انگشت» و «پا» وجود دارند که مفهوم

مقایسه عالی را به بهترین شکل ممکن رمزگذاری می‌کنند. به اصطلاحات زیر توجه کنید:

مثال (۴۰) «به گرد پای کسی نرسین»:

توی شنا هیچ کس به گرد پای سارا نمی‌رسه.

مثال (۴۱) «انگشت کوچیکه کسی نشدن»:

تو آشپزی، هیچ کدوم از زن‌های فامیل انگشت کوچیکه مامان من نمی‌شن.

مثال (۴۲) «یک تار موی کسی را به همه دنیا ندان»:

یک تار موی علی کوچولو رو به همه دنیا نمی‌دم.

مثال (۴۳) «روی دست همه بلند شدن»:

پروفسور سمیعی در جراحی‌های پیشرفته مغز روی دست همه جراحان بلند

شده.

مثال (۴۴) «یک سر و گردن از همه بالاتر بودن»:

توی کلاس، من یک سر و گردن از همه بالاتر بودم.

مثال (۴۵) «دست همه را از پشت بستن»:

او دست همه دیوانه‌ها را از پشت بسته (سه‌قطره، ص. ۱۳).

مثال (۴۶) «رودست نداشتن»:

امیر در تیراندازی رودست نداره.

۴-۱۴. طرح‌واره اصطلاحی^{۳۵}

در زبان فارسی برخی ساختارهای ثابت و فرموله‌شده‌ای وجود دارد که در قالب اصطلاحات یا ضرب‌المثل‌های رایج ظاهر می‌شوند و بیانگر مفهوم مقایسه عالی هستند. به مثال‌های زیر توجه کنید:

مثال (۴۷) بالاتر از سیاهی رنگی نیست.

این ضرب‌المثل برای توصیف موقعیتی استفاده می‌شود که در آن شخص، خود را در

بدترین وضعیت ممکن می‌بیند.

مثال (۴۸) دیواری کوتاه‌تر از دیوار من/ما/شما و غیره ... پیدا نکرده.

مثال (۴۹) خون کسی از همه/بقیه رنگین‌تر بودن.

مثال (۵۰) اصطلاح ساختی [از این صفت (ADJ)-تر همیشه]

این اصطلاح در زبان فارسی بسیار رایج است و در موقعیت‌های مختلف به‌کار می‌رود، جملاتی از قبیل: از این بدتر همیشه/ از این گندتر همیشه/ از این بهتر همیشه و غیره... به مثال‌های زیر توجه کنید:

مثال (۵۱) شهر ما واقعاً شلوغ شده. وضع ترافیک از این بدتر نمی‌شود (کلاغ‌ها و آدم‌ها، ص. ۸۱).

مثال (۵۲) دکتر رو به من گفت: هیچ خبری نیست. سینه از این سالم‌تر نمی‌شود (زن زیادی، ص. ۸۱).

۱۵۴. طرح‌واره آمیخته

گویشوران زبان فارسی گاه برای بیان مقایسه‌ی عالی، ویژگی‌های دو یا چند طرح‌واره متفاوت را با یکدیگر ترکیب و به اصطلاح از طرح‌واره‌های آمیخته استفاده می‌کنند. یکی از پرکاربردترین طرح‌واره‌های آمیخته در این زبان مربوط به ساخت‌هایی است که متشکل از دو طرح‌واره هدف و برابری هستند. برای این نوع ساخت‌ها می‌توان صورت گزاره‌ای «استاندارد به این محمولی-ی (پسوند اسم‌ساز)، مصدر منفی» و ساختار طرح‌واره‌ای [Z To This Y-i_{Nom suffix} NEG-Infinitive] را پیشنهاد داد. به مثال‌های زیر توجه کنید:

مثال (۵۳) در تمام عمرش دختر به این خوشگلی ندیده بود.

مثال (۵۴) تا حالا غذا به این خوشمزگی نخوردم.

علاوه بر طرح‌واره آمیخته فوق، طرح‌واره‌های آمیخته دیگری متشکل از طرح‌واره‌های مختلف، مانند «کنش - مکان»، «کنش - قطبیت»، «مکان - برابری»، «منبع - مبتدا»، «مبتدا - شباهت» و غیره... نیز در زبان فارسی به‌کار می‌روند. مانند نمونه‌های زیر:

مثال (۵۵) طرح‌واره مکان - کنش: روی دست همه بلند شدی و اوستا امان‌الله را از سکه انداختی (پیشامدها، ص. ۳۵)

مثال (۵۶) طرح‌واره منبع - مبتدا: از میان قصابی‌های بازارچه، فروش دکان ما از همه بیشتر شد (بادها، ص. ۳۸).

در پایان این بخش، الگوی پیشنهادی جدیدی از طرح‌واره‌ها و زیرطرح‌واره‌های ساخت مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی را در قالب شکل ۱ نمایش می‌دهیم:

شکل ۱: طرح‌واره‌های ساخت مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی

Figure 1: The superlative comparison schemas in Persian

۵. رمزگذاری ساخت‌واژی - نحوی ساخت مقایسه‌ی عالی

در این بخش می‌خواهیم به چگونگی نمود صوری هر یک از پنج مؤلفه‌ی اصلی ساخت مقایسه‌ی عالی و همچنین مهم‌ترین راهکارهای ساخت‌واژی - نحوی که برای رمزگذاری این مفهوم در زبان فارسی استفاده می‌شود، بپردازیم.

در برخی ساخت‌ها، هر پنج مؤلفه نمود صوری دارند، اما در اکثر آن‌ها، مؤلفه‌های «نشانگر استاندارد» و «نشانگر درجه» اغلب نمود صوری ندارند، مخصوصاً در جملاتی که شامل «ساخت اضافه» هستند. نمود صوری مؤلفه «استاندارد» نیز در برخی جملات اجباری نیست و به صورت ضمنی می‌توان آن را از بافت درک کرد. اما مؤلفه‌های «مقایسه‌شونده» و «محمول» معمولاً قابل حذف نیستند و به نظر می‌رسد که نمود صوری آن‌ها اجباری است. همچنین، گاه مفهوم مقایسه‌ی عالی با به‌کارگیری عنصر/عناصری رمزگذاری می‌شود که مؤلفه‌های نشانگر استاندارد، استاندارد و نشانگر درجه را به نوعی با یکدیگر ادغام می‌کند. برای مثال، در برخی جملات به جای نشانگر درجه و نشانگر استاندارد از عناصر واژگانی مستقلاً مانند «تک»، «سر»، «سوگلی»، «سرگل»، «دردانه/یکی‌یکدانه» و غیره... استفاده می‌شود. به مثال‌های زیر

توجه کنید:

مثال (۵۷) علی در تیراندازی تک است.

مثال (۵۸) دختر من به همه دخترهای فامیل سر است.

یکی دیگر از راهکارهای ساخت‌واژی برای بیان مقایسه عالی در زبان فارسی، دوگان سازی (تکرار)، است که از رهگذر آن، مولفه پارامتر (صفت) تکرار می‌شود و سپس در نقش یک تشدیدکننده^{۳۶} مفهوم مقایسه عالی را رمزگذاری می‌کند، مانند نمونه‌های زیر:

مثال (۵۹) دیوِث‌تر از دیوِث کسی است که زن سرتر از خود اختیار کند! (گزنه، ص. ۲۰۶).

مثال (۶۰) او دیوانه‌تر از هر دیوانه است (سه قطره، ص. ۱۳).

همچنین، برخی افعال مرکب و عبارتهای فعلی وجود دارند که بر مفهوم «برتر بودن» دلالت دارند و در ساخت مقایسه عالی مشارکت فعال دارند، از جمله «متمایز کردن»، «لنگه نداشتن»، «حرف اول را زدن» و غیره...، مانند مثال‌های زیر:

مثال (۶۱) آن نگاه گیرنده، او را از بسیاری دختران دیگر متمایز می‌کرد (سایه‌روشن، ص.

۵۷).

مثال (۶۲) ایران در رشته کشتی حرف اول را می‌زند.

مثال (۶۳) دختری دارم که در خوشگلی لنگه ندارد (افسانه‌های کهن، ص. ۱۴۷).

به‌لحاظ رده‌شناسی ساخت‌واژی - نحوی اگرچه گرایش غالب زبان فارسی از نظر ترتیب‌واژه از نوع زبان‌های SOV است، اما این زبان دارای ترتیب واژه آزاد است و نسبت به زبان‌هایی مانند انگلیسی انعطاف بیشتری از خود نشان می‌دهد (رک: زاهدی و خوشبخت، ۱۳۸۹، درباره تحلیل شناختی ساخت سببی در فارسی). همچنین، مطابق با هاینه (1997, p. 116) از آنجا که بسیاری از طرح‌واره‌ها، مخصوصاً طرح‌واره‌های مکان و منبع هم‌بستگی شدیدی با ترتیب‌واژه دارند، همین ترتیب‌واژه آزاد، می‌تواند یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری ساخت‌های مقایسه‌ای متنوع در زبان فارسی باشد. به عبارت دیگر، هریک از پنج مؤلفه ساخت مقایسه عالی می‌توانند در جایگاه آغازین، میانی و یا پایانی قرار بگیرند و به صورت‌های مختلفی رمزگذاری شوند. باوجوداین، بررسی دقیق مقوله ترتیب‌واژه و ارتباط آن با ساخت مقایسه و طرح‌واره‌های ساخت مقایسه عالی، نیازمند انجام یک پژوهش مستقل پیرامون

رده‌شناسی زبان فارسی است که در این جستار نمی‌گنجد و می‌تواند موضوعی ارزشمند برای پژوهش‌های آتی باشد.

۶. نتیجه

این پژوهش با هدف تحلیل ساخت مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی بر مبنای رویکرد شناختی هاینه (1997) انجام شد. یافته‌ها نشان داد که طرح‌واره‌های رویداد مختلفی ناظر بر ساخت مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی هستند و پس از تحلیل داده‌ها مشخص شد که علاوه بر هشت طرح‌واره مطرح‌شده توسط هاینه، زبان فارسی از پنج طرح‌واره دیگر شامل: طرح‌واره‌های «اتصال»، «مالکیت»، «برابری»، «نام‌اندازی»، «اصطلاحی» و سه زیرطرح‌واره شامل: زیرطرح‌واره‌های «اضافی»، «تراوندگذاری» و «معرفگی» و نیز طرح‌واره‌های آمیخته، برای ساخت مقایسه‌ی عالی بهره می‌گیرد.

نکته‌ی حائز اهمیت در مورد این طرح‌واره‌ها، وجود طرح‌واره‌ی اتصال برای بیان مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی است که به نظر می‌رسد این طرح‌واره از جمله طرح‌واره‌های زبان - ویژه باشد که در فهرست زبان‌ها و طرح‌واره‌های مورد مطالعه‌ی هاینه مشاهده نشده و از نظر دور مانده است. بنابراین، به این نتیجه رسیدیم که الگوی پیشنهادی هاینه در مواجهه با داده‌های زبان فارسی کفایت لازم و کافی را ندارد و نیازمند بازنگری است و در این راستا، به منظور تبیین انواع «ساخت مقایسه‌ی عالی» در زبان فارسی، تقسیم‌بندی و الگوی پیشنهادی جدیدی از طرح‌واره‌ها در قالب شکل ۱ در بخش پیشین ارائه شد.

علاوه بر این، تحلیل داده‌ها نشان داد که به دلیل ویژگی «ترتیب واژه آزاد» و بهره‌گیری از «ساخت اضافه»، نمود صوری مؤلفه‌های «نشانگر درجه»، «نشانگر استاندارد» و «استاندارد» در زبان فارسی اجباری نیست و ترتیب آن‌ها در جمله انعطاف‌پذیر است و قابلیت جابه‌جایی دارند. و در پایان، مشخص شد که زبان فارسی از سازوکارهای ساخت واژه - نحوی متنوعی، مانند دوگان‌سازی، تراوندگذاری، برخی افعال مرکب و عناصر واژگانی خاص دارای معنای «برتری»، اصطلاحات ساختی و برخی عبارات اصطلاحی و ضرب‌المثلی برای رمزگذاری ساخت مقایسه‌ی عالی بهره می‌گیرد.

متون موجود در فرهنگ فارسی عامیانه که در این پژوهش استفاده شده‌اند، عبارت‌اند از: پابرنه‌ها (ا. شاملو، ۱۳۵۰)؛ سایه‌روشن (ص. هدایت، ۱۳۷۷)؛ کلاغ‌ها و آدم‌ها (ج. میرصادقی، ۱۳۸۳)؛ سه‌قطره (ص. هدایت، ۱۳۳۰)؛ پنج‌داستان (ج. آل‌احمد، ۱۳۸۴)؛ دیدار در هند (ا. فصیح، ۱۳۹۵)؛ نون و القلم (ج. آل‌احمد، ۱۳۴۰)؛ طوطی (ز. هاشمی، ۱۳۴۸)؛ پیشامدها (ع. پهلوان، ۱۳۵۴)؛ شبگرد (ص. دارابی، ۱۳۹۷)؛ زن زیادی (ج. آل‌احمد، ۱۳۳۱)؛ افسانه‌های کهن (ف. مهدی، ۱۳۸۵)؛ گزنه (ح. فرهنگ‌فر، ۱۳۹۴)؛ بازنشسته (خ. شاهانی، ۱۳۶۸)؛ دایی‌جان (ا. پزشکراد، ۱۳۵۱).

۷. پی‌نوشت‌ها

1. Heine, B.
2. comparative construction
3. Positive
4. Equative
5. Superior comparative
6. Inferior comparative
7. Superlative
8. Elative
9. Excessive
10. Ultan, R.
11. Stassen, L.
12. Nose, M.
13. Tok Pisin
14. Transitivity
15. Hopper, P. J. & Thompson, S.
16. Parra-Guinaldo, V.
17. particle
18. equative constructions
19. X=Comparee, Y=Predicate, D= Degree marker, M=Marker of Standard, Z=Standard
20. Telugu, Japanese, Eskimo, Gujarati, Aramaic, Worora, Swahili, and Ewe.
21. Yurok, Malagasy, Kui, Coptic, and Eastern Chermis
22. ablative adverbial phrase
23. directional participant
24. allative
25. benefactive
26. dative
27. antithetic

28. consecutive events
29. temporal schema
30. Schema blends
31. Amharic

۳۲. هاینه (1997, p.115) سه زیرطرح‌واره مکان، منبع و هدف را ذیل اصطلاح پوششی 'Location' جای می‌دهد.

۳۳. ساختار دستوری «همه ... یک طرف، X (فلان شخص) یک طرف»، یکی از ساختارهای پرکاربرد و رایج زبان فارسی است که بر مفهوم مقایسه‌ی عالی دلالت دارد و ضمن اشاره به مفهوم «برابری و هم‌ارزی» میان دو گروه، اغلب به برتری دومی بر اولی دلالت دارد.

34. reduplication
35. idiomatic schema
36. Intensifier

۸. منابع

- رضویان، ح، کاوسی، ص. و بهرامی‌خورشید، س. (۱۳۹۵). ساخت اضافه در زبان فارسی از منظر دستور ساخت گلدبرگ. *پژوهش‌های زبانی*، ۷(۲)، ۳۹-۵۷.
- زاهدی، ک. و خوشبخت، س. (۱۳۹۸). شمایل‌های سببی در زبان فارسی. *جستارهای زبانی*، ۱(۴)، ۱۳۱-۱۵۴.
- عموزاده، م. و اسفندیاری، ن. (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای ساخت اضافه در زبان فارسی براساس الگوهای شناختی و غیرشناختی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی*، ۲(۴)، ۵۹-۹۱.
- نجفی، ا. (۱۳۸۷). *فرهنگ فارسی عامیانه*. تهران: نیلوفر.
- نجفی، پ. و رحیمیان، ج. (۱۳۹۹). ساخت‌های همسانی در زبان فارسی. *زبان‌پژوهی*، ۱۳(۳۸)، ۲۴۳-۲۶۴.
- نغزگوی‌کهن، م. و ملکی، س. (۱۳۹۸). طرح‌واره‌های مالکیت در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۱۱(۲۰)، ۳۳-۴۸.
- ویسی حصار، ر. و دهقان، م. (۱۴۰۰). ساخت اضافه در کردی: رویکردی شناختی. *جستارهای زبانی*، ۱۲(۶)، ۱۸۷-۲۳۰.

References

- Amouzadeh, M., & Esfandiari, N. (2012). A cognitive and non-cognitive study of

the Ezafe construction in Persian. *Iranian Journal of Comparative Linguistic Research*, 2(4), 59-91. [In Persian].

- Andersen, P. (1983). *Word order typology and comparative constructions*. (Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, 25.) Amsterdam: John Benjamins.
- Heine, B. (1997). *Cognitive foundations of grammar*. Oxford: Oxford University press.
- Jensen, H. (1934). Der steigendc Vergleich und sein sprachlicher Ausdruck. *Indogermanische Forschungen*, 52, 108-30.
- Naghzyguy-Kohan, M., & Maleki, S. (2019). Tarhvareha-ye Malekiyat dar zaban-e Farsi (Possession Schemas in Persian). *Journal of Researches in Linguistics*, 11(20), 33-48. [In Persian].
- Najafi, A. (2008). *Farhang-e Farsi-e Amiyane (The Colloquial Persian Dictionary)*, 2nd edition. Niloufar Publication. [In Persian].
- Najafi, P., & Rahimian, J. (2020). Equative constructions in Persian language. *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)*, 13 (38), 243-264. [In Persian].
- Nose, M. (2010). A contrastive Sstudy of comparative constructions among English, Japanese, and Tok Pisin: by using corpora in cross-linguistic contrast. In Richard Xiao (ed.). *Using corpora in contrastive and translation studies*. Cambridge scholars publishing, 457-470.
- Parra-Guinaldo, V. (2011). Typological overview of comparatives of inequality with an emphasis on Old English *More than* Expressions. *Anuario de Estudios Filológicos*, Vol. XXXIV, 139-156.
- Razavian, H., Kavousi, S., & Bahrami Khorshid, S. (2016). Ezafe constructions in Persian Language from Goldberg's construction grammar perspective. *Journal of Language Research*, 7(2), 39-57. [In Persian].
- Stassen, L. (1985). *Comparison and universal grammar*. Oxford: Basil Blackwell.

- Stolz, C., & Stolz, T. (1994). Spanisch-amerindischer Sprachkontakt (Hispanoindiana I): Die 'Hispanisierung' mesoamerikanischer Komparationsstrukturen. Unpublished manuscript. University of Essen.
- Ultan, R. (1972). Some features of basic comparative constructions. *Working Papers on Language Universals* (Stanford), 9, 117-62.
- Veisi Hasar, R., & Dehghan, M. (2022). Ezafe construction in Kurdish: A cognitive approach. *Language Related Research*, 12 (6), 187-230. [In Persian].
- Zahedi, K., & Khoshbakht, S. (2011). Causative icons in Modern Persian. *Language Related Research*, 1(4), 131-154. [In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی